

בעניין נסכים שנטמאו [דף צ"ב ע"א]

ר' עמיחי מרקוס

בברייתא בפסחים [דף כ"ד ע"א]² מהפסוק הנ"ל שכל פסולי קדשי קדשים נשרפין בקודש, בעזרה, ולכאורה בכלל זה גם הנסכים, ומה התחדש בסוגיין? וכן יש להבין: מדוע דין השריפה אצלנו הוא במערכה בפני עצמה ולא בבית הדשן, היכן ששורפים את כל קדשי הקדשים³? ועוד: היכן עושים מערכה זו? ועוד: מדוע נקטו רב הונא ושמואל רק "נסכים", והשמיטו שאר האמור בברייתא? ועוד: מה חידש והוסיף שמואל, שהיה צריך לקרוא לעשרה ולפרסם? וזה החלי בעזה"ת.

"אמר רב הונא: נסכים שנטמאו, עושה להן מערכה בפני עצמן ושורפן, משום שנאמר: 'בקודש באש תשרף' [ויקרא ו', כ"ג]. תניא נמי הכי: הדם והשמן והמנחות והנסכים שנטמאו, עושה להן מערכה בפני עצמן ושורפן. א"ל שמואל לרב חנא בגדתאה: אייתי לי בי עשרה, ואימא לך קמייהו: נסכים שנטמאו, עושה להן מערכה בפני עצמן ושורפן".

ויש לברר בזה כמה עניינים: איזה דין חידש רב הונא, ושמואל לאחריו, וגם מה התחדש פה בברייתא, הרי כבר למדנו

א. שריפת לחין

שורפין פסולי קדשי קדשים? ונראה בעיני מפני שהוא דבר לח שורפן לעצמן, שתהא שריפתן ניכרת לעצמן, שאם היה שורפן עם בשר אין ניכרין שהרי אין בהן ממש". מבואר⁴ ברש"י שהחידוש בסוגיין הוא מצד השריפה של דבר לח, נוזלי, משקין. היינו חושבים

בפשיטות דברי הגמרא מובן, שהדין שהתחדש בסוגיין לעומת הברייתא המובאת בפסחים הוא ששורפים במערכה בפני עצמה, ועל זה שואל רש"י [ד"ה 'מערכה'] על אתר: "ותמיה אני למה שורפן לעצמן ואינו שורפן בבית הדשן שהיה בעזרה שבו

1. הפסוק בשלמותו אומר: "וְכָל חֲטָאת אֲשֶׁר יִבָּא מִדָּמָה אֶל אֹהֶל לְכַפֵּר בְּקֹדֶשׁ לֹא תֵאָכֵל בְּאֵשׁ תִּשְׂרָף". וכפי שעולה מהשטמ"ק על אתר (אותיות א', ז') הגירסה בגמרא צ"ל עם המילה "כל", וכך הגירסה גם בספרא (צו פרשה ג' פ"ח ה"ה). ומבאר המהרש"ל (פסחים דף כ"ד ע"א), וכן משמע גם ברש"י עה"ת בפס' הנ"ל, שהלימוד הוא כך: מהמילה "כל" ריבינו את כל קדשי הקדשים, "כל בקודש - באש תשרף", כלומר: 'כל שבקודש', שנאמר עליו שלא יאכל, 'בקודש באש ישרף'. וכן מתפרש ע"פ הקרבן אהרן והמלבי"ם בתו"כ שם.
2. וכן שם בדף פ"ב ע"ב, ומקורו בספרא צו פרק ח' ה"ה.
3. כמובא במכילתין (דף ק"ד ע"ב): "שלשה בית הדשנין הן: בית הדשן גדול היה בעזרה, ששם שורפין פסולי קדשי קדשים... וכו'".
4. כך מבאר ביחודשים ובאורים לגר"ש גריינמן שליט"א על אתר. ועיי' שהציע שלולא דברי רש"י על הצורך בהיכר של שריפת הדבר לח, אפשר היה לפרש שהזהירות לשרוף המשקין טמאין בפני עצמן היא משום שמשקין טמאין מטמאין כלים ובקל נשפכין וניתזין לכל עבר, וצריך זהירות יתירה בהן, ובבית הדשן של קדשים פסולין לא נזהרו כ"כ מלגעת בכלים, לכן עשו מערכה בפ"ע. והרווח בפירוש זה הוא שמתבאר למה רק בנטמאו עושין מערכה בפ"ע, ולא בלן ויוצא, מה שלפירש"י לכאורה אינו מבואר.

מדורה כמות שהן⁸. מבואר, שהמערכה בפני עצמה היא רק ליינ ולשמן, ללא המנחות. ובאמת יש להבין, האם וכיצד זה שיש דין שריפה במשקין? המשנה במסכת תמורה [דף ל"ג ע"ב] דנה באיסורי הנאה שיש לאבדם, ואומרת: "ואלו הן הנקברין... ואלו הן הנשרפין: חמץ בפסח - ישרף, ותרומה טמאה, והערלה, וכלאי הכרם. את שדרכן לשרוף - ישרוף, ואת שדרכן להקבר - יקבר", ומפרש רש"י: "אערלה וכלאי הכרם קאי, אוכלין ישרפו ומשקין יקברו". אם כן רש"י עצמו מפרש שרק האוכלין בשריפה אך משקין בקבורה⁹. אומר הרש"ש [בתמורה שם]¹⁰: יש לדייק, שרש"י פירש שקאי רק על ערלה וכלאי הכרם, כי בהם לא מפורש בתורה דין של שריפה¹¹ ולכן בסתמא אוכלין בשריפה ומשקין בקבורה, אך בדבר

שאע"פ שיש דין שריפה בקדשים שנפסלו אין זה שייך בדבר לח, וקמ"ל בסוגיין ששייך, ולכן ממילא גם תיקנו שיישרפו במערכה נפרדת, לשם ההיכר. מעבר לחידוש העקרוני שבדבר, יש פה גם חשש פרקטי: אם ישפכום עם שאר הפסולים לא ידעו שמצוותן בשריפה ולא יקפידו שלא ישפכו על הרצפה אילך ואילך בלא שריפה, ולכן המערכה הנפרדת. לפירוש זה מובן למה כתוב בברייתא דם, שמן ונסכים (שהם לחין) אך קשה שהרי כתוב גם 'מנחות'⁵? אומר רבנו פרץ שלכן ברש"י הבא הוא אומר: "הדם והשמן גרסינן", היינו לאפוקי המנחות. והנה בתוספתא [תמורה פ"ד ה"ד]⁷ הלשון היא: "פסולי קדשי קדשים... ומנחות והסולת והיין והשמן הרי אלו ישרפו. כיצד שורפין יין ושמן? היו נותנין אותן על גבי

5. כן הקשו ה'קרן אורה' וה'לשם זבח' ונשאר בצ"ע.
6. מובא ביחק נתן' על אתר: "דלא גרסינן מנחות, והטעם משום דדם ושמן לחים הן ואינם ניכרים על האש לכך עושה להם מערכה בפני עצמן אבל מנחות למה ישרפם בפני עצמן". וה'יחסדי דוד' (בתמורה פ"ד ה"ד) מציע בדוחק ב' הסברים נוספים, מבלי למחוק את 'המנחות': [א] כיון דדבר מועט הוא, אם אירע שיש לשרפו בהדי בשר איידי דזוטר מירכס. (ובדומה לזה כתב בערוה"ש העתיד ה' איסור"מ [סי' ס' סעיף ט"ו], שהסולת הוא דק ולא ניכר שריפתו). [ב] משום שבכלל המנחות יש גם שמתנדב שמן לבד, שבו אכן צריך בפ"ע לפי עיקר הטעם מפני שהוא לח, וכדי שלא לחלק בין מנחה למנחה אמרו שכל המנחות ישרפו בפני עצמן.
7. ה'מסורת הש"ס' מציינ ב"תניא נמי הכי" שבסוגיין לתוספתא זו.
8. ה'יחסדי דוד' שם מבאר שיכמות שהן' פירושו: בפני עצמם, והיינו כמבואר בסוגיין. ובאמת יש להבין מה פשר השוני בין הברייתא כפי שמובאת בגמרא לבין התוספתא? ייתכן שהתוספתא הייתה שנויה אצל רבותינו בנוסחאות שונות, אך ה'יחסדי דוד' מציע שאלו ברייתות חלוקות. לדעת התוספתא אכן לא גרסו 'מנחות' בפ"ע, כדעת רש"י שזה שייך רק בדבר לח. ולא כן דעת התנ"ה. ובאשר ל'דם', השוני הוא בגלל מחלוקת האם דם קדשים מקבל טומאה או לא. לדעת יוסי בן יועזר "משקה בי מטבחיא דכן" ואינם מקבלים טומאה (עדויות פ"ח מ"ד, וכך גם פסק הרמב"ם להלכה, בהל' פסוה"מ ספ"א), ואילו בגמרא פסחים (דף ט"ז ע"א) מובאת ברייתא חולקת. וה"נ נחלקו אצלנו.
9. כמבואר עוד יותר בלשון הרע"ב שם, שהלך בדרכו של רש"י: "אוכלים של ערלה ושל כלאי הכרם שדרכן לישרף ישרפו, משקין שאין דרכן לישרף יקברו".
10. וכן מפרש בעל ה'ערוך לנר' בשו"ת 'בנין ציון' סי' ק"א.
11. "דשרפה ידיהו לא כתבה תורה בלשון חיוב רק פן תוקדש". וכתב בשו"ת 'חתם סופר' או"ח סי' ק"פ (על איסורי הנאה כערלה וכלאי הכרם, ולעומת חמץ) "לא נ"ל שיהיה מצוה לבער

[בפסחים שם] מפרש "דפירוש זילוף" דכאן הוא כמו שנוהגין עתה ללבן לבנה באור ומזלפין עליה יין, דהוי כמו שריפה". ולכאורה פירושו זה יכול להתיישב עם התוס'¹⁵, אך לא עם דברי רבנו פרץ¹⁶.

והגרי"ז כתב [בחיד' לתמורה שם]¹⁷, שיש לחלק בין דין שריפה של קדשים פסולים לשריפת איסורי הנאה. שריפת קדשים הוא 'קיום דין', כהקטרת כשרים, ולכן שווין בזה אוכלין ומשקין¹⁸, מה שאין כן שריפה באיסורי הנאה הוא 'דין איבוד', ולכן במשקין האיבוד שלהם בקבורה עדיף מבשריפה.

אמנם ה'קהילות יעקב' [בתמורה סי' ט"ו] הולך בדרך אחרת. הוא כותב שאכן במשקין אין ממש דין שריפה, שהרי אין האש נאחזת במשקה ושורפתו אלא החום מייבשו עד שנעשה הבל ומתבטל, אלא שיש בהם דין ביעור¹⁹, ובאמת סתם משקין יותר טוב לאבדם בשפיכה ובקבורה, ואצלנו עיקר הדין הוא

שמצוותו מהתורה בשריפה אין הכי נמי שיישרף, אף שהוא משקה, וכראיה לדבריו מצטט הרש"ש את סוגיין, בעניין נסכים שנטמאו²⁰. א"כ דעת הרש"ש שבמה שאמרה תורה במפורש לשרוף יש דין שריפה גם במשקין. וכך דייק מרש"י שם גם ה'מקדש דוד' [בסימן ד' סו"ס י"י]²¹.

אלא שעדיין קשה על הרש"ש מדין 'תרומה טמאה'. הגמרא בפסחים [דף כ' ע"ב] אומרת שיש של תרומה טמאה - בזילוף. ומעירים שם תוס' [בד"ה ראוי]: "אף על גב דתרומה טמאה בשריפה²², כיון דמסקינן בפ' בתרא דתמורה הראוי לשריפה שרפה הראוי לקבורה קבורה והוא הדין בכי האי גוונא הואיל וראוי לזילוף". הרי לן שהיין בזילוף ולא בשריפה, וכפי שמטעים שם רבנו פרץ: "הראוי לקבורה כגון יין שאינו ראוי להדלקה וזילופו זו היא קבורתו", ומדוע ישתנה הדין בנסכים? והנה הרש"ש

-
- אלא אם מבערו באש מצוה קעביד, דהרי הרמב"ם בהלכות ערלה לא הזכיר מצוה זו וכן בש"ע בהלכות ערלה לא נזכר מזה כלום רק בסוף הלכות פסולי המוקדשין הזכיר ערלה מהנשרפין, גם לא ראיתי רבותי נוהרים בשריפת פרי ערלה".
12. וכן בדומה לזה בחמץ, לשיטת ר' יהודה שהוא דווקא בשריפה, כמבואר בפסחים (דף כ"א ע"א), צריך לשורפו אף שהוא משקה. וכן העיר במשנה דתמורה שם ה'ראשון לציון'.
13. ועיי' שהוסיף לחקור בדין הדם, מדוע דם שנטמא דווקא הוא בשריפה, בעוד שאר הדמים שנפסלו נשפכין לאמה.
14. יש להעיר שדין זה שנוי במחלוקת. במסכת שבת (דף כ"ה ע"א) מביאים התוס' (ד"ה כך) שמשמע מרש"י ששריפת תרומה היא רק מדרבנן, שלא יבואו לידי תקלה, אך איה"נ שאפשר גם שאר דרכי ביעור, ולפי"ז ל"ק כלל. אמנם בהמשך מביאים דעה נוספת ששריפת תרומה מדאורייתא, "מדאקרי קדשי", ולפי"ז אכן קשה.
15. הן בפסחים והן בשבת (הנ"ל). ועיין בספר 'יד בנימין' בסוגיין שהעיר שתירוץ הרש"ש דחוק.
16. שכתב במפורש שהזילוף כקבורה אז לכאורה אי אפשר לפרשו כשריפה.
17. וכן בשמו בשיעורי הגרמ"ד.
18. כלומר: בקדשים, שיש דין עצמי של שריפה, איננו מסתכלים כלל על האם בדרך הטבע והמציאות זהו דבר שאפשר לשורפו או לא, ולכן אפ"י משקין, שהם ע"פ רוב היפוכם הגמור של האש - בשריפה, ואדרבה, כמבואר לעיל זהו עיקר החידוש בסוגיין. מה שאין כן כשאינו אלא מדין איבוד יש לבדוק ע"פ המציאות מהי דרך האיבוד הראויה לכל דבר.
19. ואף שכתוב "באש תשרף" מבאר הקה"י שמצוות שריפה מתפרשת בבי' אופנים: לפעמים הכוונה ביעור ע"י שריפה ממש, ולפעמים - כגון במשקין, שא"א לשורפן - ביעור בדרכים

שתם משקין אינם ראויים לשריפה, ולא עליהם ציוותה התורה שריפה, מלבד משקה קודש הנשרפין ע"ג מערכה על המזבח²², שהרי הגמרא אומרת [יומא דף כ"א ע"ב, בברייתא על שש אשות יש וכו'] על אש המערכה שהיא "אוכלת לחין כיבשין", ולכן עליה שייך שפיר שריפה גם במשקין.

שיהיה ביעורן בקודש, ולא דווקא בשריפה, אלא שבעזרה הדבר איננו אפשרי בשפיכה כי הייתה כולה מרוצפת, ואם יישפך לאמה ויתערבבו המשקין של הקדשים הפסולין עם הדמים היורדים לנחל קדרון זה איננו ביעור, ולכן שורפין²⁰.
ובספר 'מקור ברוך' [ח"ב סי' ל"ו ס"ג] מביא²¹ מה שניתן להגדיר כדעה ממצעת: אכן נכון

ב. מקום המערכה

יותר, שהרי כפי שראינו סתם שריפת קדשים פסולים היא בבית הדשן, שהוא ודאי על הרצפה, אלא שלצורך ההיכר עושים מערכה אחרת, שגם היא על הרצפה. אך מנלן לעשותה במזבח? וממה נפשך, אם על המזבח, למה צריך מערכה בפני עצמה ולא שישרפום במערכה הגדולה? ועוד קשה על

לאחר שהתברר הצורך במערכה בפני עצמה לשריפת המשקין, יש לברר היכן הייתה מערכה זו, ובדבר זה נחלקו הרש"י והרמב"ם. לדעת רש"י המערכה הייתה על הרצפה, ואילו לדעת הרמב"ם [איסורי מזבח פ"ו ה"ה] "עושה להם מערכה בפני עצמן ושורפן במזבח". לכאורה דעת רש"י מובנת

אחרות, כקבורה וכד'. וראיה שאין שריפה למשקין מדברי הגמ' יומא (דף כ"א ע"ב): "ת"ר שש אשות הן... יש אש אוכלת ואינה שותה - הא דידן".

20. בספר יד בנימין הביא שאביו, הגרי"ש אלישיב זצ"ל, הקשה על הסבר זה, שבמשנה במסכת סוטה (דף ט"ו ע"ב) נאמר "מקום היה שם אמה על אמה, וטבלא של שיש וטבעת היתה קבועה בה כשהוא מגביה, ונוטל עפר מתחתיה ונותן כדי שיראה על המים", ולכאורה למקום זה אפשר היה לקיים איבוד המשקין שלא בשריפה ע"י זילוף. ובדומה לזה הביא להקשות על הקה"י ב'משמר הלוי' לזבחים (סי' קכ"ח) מהגמ' בפסחים (דף ל"ד ע"א) המספרת על "לול קטן (מפרש רש"י: כעין גומא חלולה עשויה בבנין הרצפה) היה בין כבש למזבח במערבו של כבש, ששם היו זורקין פסולי חטאת העוף", א"כ לשם היו יכולין לזלף הנסכין שנטמאו ויבלעו בקרקע, במקומן, בקודש, ולא יצאו לנחל קדרון? והשיב לו הקה"י שאולי גם גומא זו הייתה מרוצפת. אמנם קושיה נוספת מביא שם ב'משמר הלוי': הגמ' בפסחים (דף ס"ה ע"א) דנה במה שהדחת העזרה בע"פ שחל בשבת הייתה 'שלא ברצון חכמים', שזה מדין 'המכבד והמרבץ' בשבת שזה אסור, משום שמשווה גומות. ושואלים תוס' (ד"ה המכבד): "והא בעזרה שהיה לה רצפת אבנים לא שייך בה אשווי גומות?" ומתרצים (בתירוצם הא'): "ואור"י דבעזרה בין רובד לרובד היו גומות", א"כ בגומות אלו יכלו לעשות זילוף? וצ"ע. וה'שמועת חיים' (על המקד"ד שם) העיר על דברי הקה"י מכיוון אחר, שרואים שיש דיני שריפה בתורה למשקין גם כשאינו עניין לביעור כלל, כגון בפרה אדומה לשרוף את עורה, בשרה ודמה (במדבר י"ט, ה'). והעיר ידידי הרב ב"צ בן-פזי שליט"א דל"ק, דשריפת הדם שם כלולה בתוך שריפת העור והבשר ואינה עומדת כשלעצמה.

21. בשם הגאון ר' שמואל אביגדור מפלונגיאן.

22. כלומר: לא כל שכתוב בו 'שריפה', ואף לא כל שנשרף בעזרה, רק מה שנשרף על המזבח.

בפ"ע היא לשם היכר, וככל שביארנו לעיל, כך גם לרמב"ם בעי היכר, מאותן הסיבות²⁶. אולם ב'אבן האזל' ביאר, שדברי הרמב"ם מעוגנים במקור כפי שלמדו רב הונא מהפסוק. בדברי הפסוק "בקודש באש תשרף" מונח לא רק הדין לשורפם בעזרה ולא להוציאן לחוץ, אלא שצריך לשורפם במקום שהוא היותר קדוש האפשרי²⁷, והמזבח ודאי מקודש יותר מהעזרה, אלא שבפועל רק נסכים אפשר לשרוף במזבח. והטעם, כי כל הקדשים שכשהם כשרים הקטרתם על המזבח, אם כשהם פסולים ישרפם על המזבח הרי הוא כמקטיר פסולין על המזבח, ולכן על כרחך אינו יכול לשרוף אלא על הרצפה, אבל הנסכים כשהם כשרים דרך הקרבנות להינסך על היסוד ויורדין לשיתין²⁸, א"כ אפשר לשרוף כשהם פסולין גם על המזבח, דאין זה דרך הקרבנות. ולפי"ז ברור למה פסק כך רק ביין, כי שאר הדברים עולין בכשרותן על המזבח וממילא לא שייך לשרוף על המזבח²⁹.

הרמב"ם, דכיון שנטמאו אין להעלותם למזבח²³?

המהר"י קורקוס, ה'לחם משנה' וה'חסדי דוד' מבארים, שהרמב"ם למד את הדין מדיוק הלשון. נאמר בגמרא 'מערכה', ובפשטות המקום בו יש מערכות אש זה רק במזבח, ואם נאמר "מערכה בפני עצמה" הרי זה דווקא לצד מקום בו יש עוד מערכות, והיינו במזבח ולא בעזרה²⁴. ומוסיף החסד"ד שאע"פ שכך אכן מורה פשטות לשון הגמרא, מיאן רש"י בפירושו זה, כי סבר שכל אש שישנה על המערכה יש בה איסור "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה" [ויקרא ו', ו'], והמשקים הנשפכים עלולים לגרום לכיבוי. ואילו הרמב"ם כתב שלכן עושה מערכה בפני עצמה, המיוחדת לשריפת המשקין, כי סובר שכשעושה מערכה מיוחדת רק לשריפת קדשים היא אינה בכלל האיסור²⁵. טעם נוסף כותב החסד"ד למערכה בפ"ע אליבא דהרמב"ם, בדומה לרש"י. כשם שאצל רש"י המערכה

23. ב' הקושיות האחרונות בערוה"ש העתיד ה' איסורי מזבח סי' ס', סעיף י"ד.
24. בדומה לזה במסכת יומא (דף מ"ז ע"א): "איברי עולה שנתותרו עושה להן מערכה בפני עצמה וסודרין". אמנם ב'אבן האזל' שם הקשה, שלכאורה אין דיוק הלשון מוכרח, "דאטו כששורפין בבית הדשן אין עושין מערכה, דע"כ צריך להניח מקודם עצים ולעשות אש וזהו מערכה".
25. החסד"ד מוסיף שאמנם ראינו דברי שמואל (בדף צ"א ע"ב) שהמתנדב יין מזלפו ע"ג האישים, וכפי שהסיקה הגמרא זה כדעת ר"ש דדבר שאינו מתכוון מותר, אלא שזה דווקא שם שמצוותו בכך ואז "כיבוי דמצוה שאני", מה שאין כן כשנפסלו שאין מצווה לשרפו במזבח. אך קשה, מדוע לא למצווה יחשב הקיום של "בקדש באש תשרף"?
26. וכן בערוה"ש שם ובתפא"י מנחות פ"ב בועז אות א'.
27. האהא"ז מדייק מלשון הגמרא שאמר רב הונא "משום שנאמר" בקודש באש תשרף, כלומר: רב הונא מודה שלא זו עיקר הדרשא, דעיקרה מה שלמדו בגמ' דפסחים לשרוף בעזרה, אלא זו הרחבה. ומביא כמה ראיות בש"ס ובראשונים שלשון "משום שנאמר" על הרוב אינה עיקר דרשא אלא אסמכתא וכד', וכן בסוגיין. (וכן בתפא"י שם הביא שדין המערכה בפ"ע זה כבר לא מעיקר הדרשא אלא מסברא דנפשיה וכו' ע"ש).
28. כדברי הרמב"ם בהל' מעשה הקרבנות פ"ב ה"א.
29. ובברייתא שהובאה בגמרא שגרסה גם 'השמן והמנחות' וכו' יש לפרש שהתכוונה לשרוף בעזרה ולא ע"ג המזבח, וגם בלשון כפי שהובאה בתוספתא "על גבי מדורה" נראה לאהא"ז

בקדושה כך שריפתו בקדושה. מאי משמע? אמר רבינא: אתיא קדש קדש, כתיב הכא 'בקדש הסך נסך' וכתוב התם [שמות כ"ט, ל"ד] 'ושרפת את הנותר באש לא יאכל כי קדש הוא'³¹. ובהמשך לאותו ההיקש יש לומר, כשם שניסוכו בקדושה על גבי המזבח כך שריפתו בקדושה על גבי המזבח³². ולפי מקור זה מובן ממילא למה פסק כך רק בנסכים³³.

מקור אחר לשיטת הרמב"ם הביאו האחרונים³⁰ ע"פ המובא במסכת סוכה [דף מ"ט ע"א]: 'תניא א"ר אלעזר בר צדוק: לול קטן היה בין כבש למזבח במערבו של כבש, ואחת לשבעים שנה פרחי כהונה יורדין לשם ומלקטין משם יין קרוש שדומה לעיגולי דבילה ובאין ושורפין אותו בקדושה, שנא' [במדבר כ"ח, ז'] 'בקדש הסך נסך שכר לה', כשם שניסוכו

-
- שלשון "מדורה" ודאי עניינה בעזרה ולא ע"ג המזבח, (כמובא למשל בשבת דף י"ט ע"ב על "ומאחיזין את האור במדורת בית המוקד" שהוא בעזרה, כדפירש"י שם), שלא כלשון "מערכה" בה הסתפקנו לעיל, וא"כ החידוש של רב הונא ושמואל בסוגיין לעומת דברי הברייתא לפי הרמב"ם הוא בתרתי: שהשריפה היא ע"ג המזבח ולא בעזרה, וממילא שמדובר רק בנסכים. ולפי"ז גם מובן למה ראה שמואל בדבריו חידוש כ"כ גדול, עד שהיה צריך לאסוף עשרה לומר בפניהם את חידושו, והיינו לאפוקי מהמובא בברייתא. (וכבר קדמו בזה החסד"ד ע"ש).
30. 'החזון יחזקאל' בסוף תוספתא דתמורה, 'חידושים וביאורים' בסוגיין, וכן בשיעורי הגרמ"ד בסוגיין בשם הגרי"ז.
31. ומפרש שם הר"ח: "דקי"ל כל בקדש באש תשרף". הרי שמקור דין השריפה הנ"ל הוא כדן קדשים שנפסלו, ויש גילוי מילתא על נסכים שיהיו דווקא על המזבח.
32. מעיר הגרמ"ד, הרי רש"י שם (בע"ב ד"ה מה) מפרש "לא יליף מהכא אלא ששריפתו בקדושה, ולא בחיל חוץ לעזרה", וזה לכאורה ממש הפך מה שרצו האחרונים הנ"ל לדייק, ומשמע שלא צריך במקום הניסוך ממש רק לא מחוץ לעזרה, אלא שהרמב"ם מפרש אחרת, שזהו בדווקא. אמנם הגרמ"ד תמיה מנלו ללמוד מנסכים כשרים שנתנסכו כדן לנסכים שנטמאו, וע"ש שמוצא לכך סמך בספרי ע"פ גי' הגר"א.
33. ובספר 'כלי חמדה' (לפרשת צו אות ה) הביא פירוש מחודש לדברי הרמב"ם, בשם הגאון הר"י מלובלין בעל "אוריין תליתא". לפי החידוש המוצע, מאחר והציץ מרצה אפשר לקיים בנסכים שנטמאו את מצוותן, והיינו ע"י הקטרותן על גבי המזבח [*הע' העורך דברים תמוהים דאף שאמר שמואל דהמנדב יין לאישים היינו לימוד מיוחד אך מה זה נוגע לנסכים], ובאופן זה מקיים ב' מצוות: גם הקטרת הנסכים וגם שריפת הקדשים. זאת על סמך ההנחה שגם לאחר שהציץ מרצה על הטומאה עדיין נשאר החיוב של שריפת קדשים. ולפי זה מובן מדוע סבר הרמב"ם שיישרפו דווקא על המזבח, כדי לאפשר הקיום של ב' המצוות. וע"ש הרחבה מרובה ע"פ מהלך זה בביאור עוד עניינים בסוגיה ובביאור נס חנוכה וכו'. אך בהמשך הדברים בעל 'כלי חמדה' שדי נרגא בכל הנ"ל, הן משום שריצוי הציץ הוא רק בעבר והעלן ולא שלכתחילה יעלם בטומאה, הן משום שהרמב"ם כלל לא פסק כשמואל שהמנדב יין לאישים (כדעתו בדף צ"א ע"ב) אלא לספלים, ובעיקר משום שכל הנחת היסוד דחוויה: "דנראה פשוט דעניין שריפת קדשים טמאים שציותה התוה"ק הוא משום דלא חזי למצוותן הצריכן הכתוב שריפה...", אך "אם חזי למצוותו דהיינו להקטרה ע"ג המזבח אינו בגדר קדשים טמאים שיהיו צריכין שריפה". והראיה, "דאל"כ איך מקיים בזה מצוות הקטרה כיון דקי"ל דאין הקטרה פחותה מכזית והכא ה"ה עומד לשרוף מצד קדשים טמאים וליכא שיעורא", ע"ש ואכמ"ל.

כיצד יתיישב עם דין 'אם עלו ירדו'

מינות, כי מה שבתורת קרבן ו"אם עלה לא ירד" טעון מלח, וצריך כהן, ופסול בזר, וביום דווקא וכו', מה שאין כן כשהוא רק מדין שריפת קדשים פסולים אין צריך לכל זה³⁸.

וב'חזון יחזקאל' ביאר, שבעצם כל הדין של שריפת קדשים פסולים לא יתכן לקיימו על גבי המזבח בכל מה שהדין בו הוא 'אם עלו לא ירדו', שהרי ברגע שהם על המזבח קידשם המזבח ליצעות לחמו, מה שאין כן מה שהדין בו "אם עלו ירדו" אם יעלה על המזבח לא יתקדש וממילא אפשר לשורפו שם³⁹. ובפועל להרמב"ם זה שייך רק ביין והנה הברייתא שהובאה בסוגיין סברה כדעת ר"י הגלילי או ר"ע [בדף פ"ג ע"ב], שרק עולות או זבחים המזבח מקדש, ורק בהם אמרינן "אם אלו לא ירדו", אך לא כן מנחות, דם ושמן ונסכים, ובכל אלו - ירדו, ולכן נקטה גם את אלו, אך להרמב"ם זה שייך רק ביין, כמבואר לעיל אליבא דר' יהושע, והיינו כדעת רב הונא ושמואל בסוגיין⁴⁰. ומה

אלא שדעת הרמב"ם מעוררת קושי נוסף. הרי הרמב"ם פוסק [פסולי המוקדשין פ"ג הי"ד]³⁴, שנסכים פסולים שעלו למזבח 'אם עלו - ירדו', ואיך יתכן שיפסוק להעלות לכתחילה נסכים טמאים למזבח?

מחמת קושי זה מחלק הרדב"ז ואומר, שרק נסכים שנטמאו כשכבר היו בראש המזבח ישרפו במזבח, אך נסכים שנטמאו לפני שעלו איה"נ שישרפום בעזרה, ואף אם עברו והעלו - ירדו³⁵.

וב'תפארת ישראל' [למנחות פי"ב בועז אות א'] כתב לתרץ, שאיה"נ יש לקיים בנסכים שנטמאו אף בראש המזבח 'אם עלו ירדו', אך זה רק לצורך היכירא, שלא יטעו לנסכן, ולכן מוריד ומכין מערכה בפ"ע במזבח ואז יחזור להעלותן לשורפן שם³⁶.

וב'תורת הקודש'³⁷ [ח"א סי' ל"ב ס"א] מבאר, שכשמזבח אינו מקדש, והדין הוא 'אם עלו ירדו', המובן הוא שירדו מתורת הקרבה, אך עדיין משאיר אותם על המזבח בתורת קדשים פסולים, ויש ביניהם כמה נפקא

34. וכדעת ר' יהושע במשנה זבחים דף פ"ג ע"א.

35. הרדב"ז מוסיף ומבאר שלפי זה נאמר שאם הנסכים כבר על המזבח המובן של "אם עלו - ירדו" יהיה "ירדו ממצוותן, שלא ינסכו אותם", מה שאין כן כשנטמאו למטה זה יהיה כפשוטו ממש. אכן הוא מסיים "ועדיין צריך תלמודי", שהרי סו"ס יש בזה דוחק.

36. ומעיר התפא"י שלרש"י הבנה מיוחדת זו תתיישב יפה, ירדו - לרצפה.

37. להגר"מ אילן זצ"ל.

38. עיין בדבריו שם ציין כמה מקורות לנפ"מ אלו.

39. יש להבחין בין הסבר החזו"י, שבו הדגש הוא מצד דין "אם עלו לא ירדו", לבין הסבר האהא"ז שהובא לעיל, בו הדגש הוא מצד איסור הקטרת פסולין ע"ג המזבח.

40. עיין מה שהרחיב בכיוון זה בשיעורי הגרמ"ד. וע"ע שהקשה שלשיטת ר' יהודה שגם רצפת העזרה נתקדשה (זבחים דף נ"ט ע"א וע"ש בדף י"ד ע"א תורה הג"ה) קשה שגם על רצפת העזרה תהיה לכאורה בעיה לשרוף הפסולין דכשמניחן שוב יתקדשו ויחול בהם דין "אם עלו לא ירדו" וכו' ע"ש מה שתירץ, ובדברי המקד"ד להלן.

הנסכים שלא על מנת לנסכן אלא על מנת לשורפן, אין המזבח קולטן כלל לעניין שיקדש ויחולו בהם דיני 'אם עלו ירדו או לא ירדו', וממילא לא קשה כלל.

שעושה על המזבח מערכה בפני עצמה, היינו כדי שלא יעבור על איסור "לא תכבה" (וכדעת החסד"ד שהובאה לעיל)⁴¹. וב'מקדש דוד' [סי' ד' ס"ק ד'] כתב לתרין, שלמ"ד שאין המזבח מקדש שלא מדעת [ירושלמי סוכה פ"ד ה"ז]⁴², הרי שאם מעלה

41. ובשיעורי הגרמ"ד הציע שאפילו תאמר שיש חשש כיבוי גם במערכה בפ"ע, הרי יכול להניח הנסכים על העצים קודם שידליק האש ואז ממילא יישרפו בלי שהוא פועל שום פעולת כיבוי.

42. ועיין בהרחבה לעיל במאמרי 'מזבח מקדש שלא מדעת'.